

Starta eko Ägg

Börja med ekologisk äggproduktion

Text: Åsa Odelros, Åsa Odelros AB

Ekologisk äggproduktion är lite av en framgångssaga, men inte utan motgångar. I mitten av 1990-talet var den ekologiska äggproduktionen i stort sett obefintlig, idag* utgör den cirka 12 procent av den totala äggproduktionen i Sverige. Men den var ännu högre för ett par år sedan.

Ekologiska ägg produceras på företag som har allt från några enstaka hönor till mer specialiserade produktionsenheter med upp till som mest 91 600 ekologiska värphöns fördelade på flera avdelningar, flera byggnader och i vissa fall flera gårdar. Sammanlagt finns det år 2022 cirka 100 ekologiska äggproducenter med runt 1,2 miljoner ekologiska värphöns. Knappt 40 procent av de ekologiska äggproducenterna har småskalig verksamhet med färre än 1 000 höns. Drygt 30 procent av gårdarna har mellan 1 000 och 18 000 höns, 28 procent har fler än 18 000 värphöns. Ett antal producenter, cirka 95 procent, producerar ekologiska ägg enligt KRAV:s regler utöver att de också är godkända enligt EU:s regelverk.

*Utfodringsvagn för ensilage på en gård i Danmark.
Foto Åsa Odelros*

Planera utevistelse och foder

De största utmaningarna i ekologisk äggproduktion är 100 procent ekologiskt foder, unghöns-uppfödning samt utevistelse, bete och grovfoder. Det finns inte alltid självklara svar och lösningar till de frågor du som ekologisk producent ställs inför. Förbered dig därför väl innan du startar ekologisk äggproduktion. Kunskap, intresse och noggrannhet ger resultat i ditt företag och du får dessutom förmånen att följa en spännande utveckling för ökad djurvälstånd och lönsamhet.

Hur ska äggen säljas?

Hur ska du sälja dina värdefulla ägg? Det viktigaste av allt är att du har ordnat med avsättning för äggen innan du går vidare i din planering. Gör en marknadsundersökning. Kontakta gärna fler äggpackerier så att du får en bra bild av marknadsläget. Är du intresserad av att packa och sälja själv måste du planera för flera höns-avdelningar så du kan sälja ägg även när en hönsflock slaktats ut. För att få sälja ägg i liten omfattning, högst 350 höns, direkt till kund och i gårdsbutik krävs inget packeritillstånd. Men du ska vara registrerad som primärproducent hos Länsstyrelsen om du har fler än 50 hönor. Reko-ringar är ett sätt att sälja direkt till kund. Om du vill sälja ägg till butik och storhushåll behöver du ansöka om tillstånd för äggpackeri hos Livsmedelsverket.

Omställning eller ny produktion?

Du startar din ekologiska äggproduktion med inköpta ekologiska unghöns om du inte väljer att ha en egen ekologisk uppfödning av kycklingar till unghöns. Innan du får sälja ekologiska ägg ska du anmäla till Jordbruksverket att du ska ha ekologisk produktion. Du ska också stå under

Mobila höns hus kan flyttas runt i växtföljden. Foto Åsa Odelros

kontroll av ett kontrollorgan. Därefter tar det tid att ställa om marken i rastgården, så räkna med att det från det att du har anmält dig till Jordbruksverket dröjer tolv månader innan du kan sälja de första ekologiska äggen. Att ställa om från konventionell äggproduktion till ekologisk äggproduktion i befintliga byggnader kan vara svårt eftersom det måste finnas tillräckligt med mark för utevistelse och bete i direkt anslutning till byggnaden. Om du planerar en större besättning är det därför oftast bättre att bygga ett helt nytt höns hus som är anpassat till utevistelse med veranda eller utomhustillbyggnad och utgångshål. Småskalig produktion kan däremot fungera i ombyggda befintliga byggnader på gården. Mobila höns hus är ett alternativ för en mindre besättning.

Du får inte ha parallellproduktion, alltså ekologisk och konventionell äggproduktion samtidigt i samma jordbruksföretag. Du bör också fundera på att ställa om all din mark, inte bara rastgårdarna, till ekologisk odling. Du har då möjlighet att söka ersättning för ekologisk djurhållning. Med egen ekologisk växtodling har du också tillgång till egen spridningsareal för ekologisk gödsel, vilket är bra eftersom den inte får spridas på konventionell mark. Du behöver väga in möjligheten att producera så mycket eget foder som möjligt, exempelvis foderspannmål, för att uppfylla klimatregler och den ekologiska grundprincipen att ha ett kretslopp på gården.

Rastgården för fjäderfä ska ställas om 12 månader innan du kan använda den till ekologiska

fjäderfä. Den mark du använder för foderodling ska också genomgå omställning och hur lång tid marken har varit under omställning påverkar hur du kan använda grödan som vuxit på marken. Om du har en mark med fleråriga foderväxter eller proteingrödor och som befinner sig i det första omställningsåret får du utfodra hönsen med upp till 20 procent av foderstaten med grödor från den marken. Om marken har varit under omställning i mer än ett år innan skörd får du använda grödan utan begränsning, förutsatt att det är din egen mark.

Ta hand om unghönan

Unghönsen ska vara uppfödda enligt det ekologiska regelverket, det finns övergångsbestämmelser som gäller för de uppfödare som var certifierade före år 2021. Fundera på om du vill föda upp dina egna unghöns eller samarbeta med en uppfödare och köpa in värfärdiga unghöns. De flesta äggproducenter samarbetar med en unghönsuppfödare. Tänk på att kläckeriet eller uppfödaren behöver din beställning av daggamla kycklingar eller unghöns i mycket god tid.

Efter flytten till det nya stallet hos en äggproducent är den viktigaste skötselåtgärden att ägna unghönsen mycket tid, vänja dem vid skötare och rutiner. Följ ljusprogrammet enligt uppfödarens anvisningar och introducera dagsljus försiktigt. Det är nödvändigt att ha öppningsbara luckor eller annan dämpning av ljus från fönster. Undvik direkt solinstrålning då det kan medföra risk för störningar som fjäderplockning bland unghönorna.

Vid behov behöver du lyfta upp de nya hönsen på kvällen så de lär sig sova på sittpinnar och hitta till redet. Ekologiska fjäderfän ska ha tillgång till utevistelse från så låg ålder som möjligt. Det är en fördel för hönsen om de redan är vana vid utevistelse från tiden hos uppfödaren. Om de inte har haft tillgång till utevistelse under uppfödningen behöver du släppa ut dem så tidigt som möjligt. De behöver få tillgång till veranda eller utomhustillbyggnad för att vänja sig vid att gå inifrån och ut.

Vänj unghönsen vid utevistelse så tidigt som möjligt. Foto Åsa Odelros

Hälsa och hygien

Oftast sker ekologisk äggproduktion idag enligt "allt in - allt ut" principen. Noggrann rengöring och desinfektion sker då mellan hönsomgångarna. Vissa vaccinationer är nödvändiga och de är godkända i ekologisk produktion. Parasiter som hönskvalster och ägg av spolmask kan finnas i höns huset. Se till att både stall och inredning är lätt att rengöra så att miljön blir ogynnsam för parasiterna. Om du misstänker att dina djur har en smittsam sjukdom eller vid behov av obduktion för att utreda sjukdomsutbrott kontaktar du främst din besättningsveterinär. Du ska föra journal över produktionen, dödlighet, utevistelse och behandlingar. Vid behandling med läkemedel mot parasiter och annat gäller dubbel karenstid mot den som anges för preparatet,

innan äggen kan säljas som ekologiska igen. Om du använder preparat utan angiven karenstid, eller där karenstiden är satt till 0, ska du tillämpa 48 timmars karenstid.

Rastgård och veranda

Förbered rastgård och bete noga innan du startar ekologisk produktion. Rastgården ska vara attraktiv för hönsen och vara täckt med grön växtlighet. Av bland annat hygienskal bör du också ha en hårdgjord yta med sand eller gruslager från husväggen och 3–4 meter ut från byggnaden. Glöm inte bort att hönsen måste ha skydd eller buskar och träd för att våga utnyttja hela rastgården.

För EU-ekologiska höns får rastgården som längst sträcka sig 350 meter ut från närmaste utgångshål förutsatt att det finns minst 4 skydd per hektar. Finns det inga skydd får rastgården sträcka sig som längst 150 meter ut från höns huset. Enligt KRAV:s regler ska hönsen inte ha längre än 150 meter att gå till den längst bort belägna ytan i rastgården.

Veranda eller utomhustillbyggnad är ett krav på nya byggnader enligt KRAV:s regelverk, men är inte obligatoriskt för EU-ekologisk äggproduktion. Verandan eller utomhustillbyggnaden ökar komforten för hönan, den förlänger utevistelseperioden och den kan också komma till nytta vid utevistelserestriktioner och vid utlastning av höns.

Möjligheten att söka skydd ökar användningen av rastgården. Foto Åsa Odelros

Utevistelse

Rätt planerad fungerar utevistelsen bra för både hönsen och miljön. Det finns flera regler och rekommendationer att ta hänsyn till:

- Varje höna ska ha tillgång till minst 4m² uteyta
- Ekologiska fjäderfä ska erbjudas utevistelse från så låg ålder som möjligt och under minst en tredjedel av sitt liv
- Under betesperioden ska hönsen kunna vistas ute större delen av dagen
- Rastgårdar och beten för fjäderfä ska innehålla träd eller andra anordningar där djuren kan söka skydd
- Rastgården ska ha olika sorters växtlighet, att putsa gräsytor i gångar ut från huset ger ett intressant bete men se till att det också finns högt gräs som skydd
- Du ska underhålla växtligheten regelbundet för att undvika näringsöverskott i marken
- Stängsel ska vara välskötta
- Du behöver vidta åtgärder för att förhindra betydande urlakning och avrinning av växtnäring från ytor som är hårt belastade av hönsen
- Planera så att en fålla får vila från höns i minst 6 veckor mellan hönsomgångarna
- Du får hålla ekologiska fjäderfä inne under den kalla årstiden
- Fjäderfä får hållas inne på natten
- Du bör inte planera för utfodring av kraftfoder utomhus, eftersom sådant kan locka till sig vilda djur.

Foder

Ett ekologiskt värphönsfoder består av cirka 60 procent spannmål, som mycket väl kan odlas på gården. Resten utgörs av proteinfoderråvaror samt kalk, vitaminer och mineraler. Foderråvaran i blandningen ska vara ekologiskt producerad, men det är tillåtet med 5 procent konventionella proteinfoderråvaror i blandningen till unga djur. Beroende på hybrid kan värphöns anses vara unga djur upp till 30 veckors ålder. Allt tyder på att det blir krav på 100 procent ekologiskt foder från 2026. Minst 30 procent av fodret ska komma från den gård som hönsen hålls på, men för att klara självförsörjningskravet är det också tillåtet att samarbeta med andra ekologiska gårdar. Fiskmjöl från certifierat uthålligt fiske ingår i en del ekologiska foder, eftersom proteinet har en bra aminosyrasammansättning.

Enligt fodermedelslagen ska allt foder till fjäderfä utom spannmål värmebehandlas. För dig innebär det att du får välja mellan att utfodra med ett pelleterat helfoder eller med ett koncentrat ihop med egenproducerade foderråvaror. Om du ska ha egen foderberedning ska företaget vara registrerat hos Jordbruksverket. I vissa fall, till exempel om fiskmjöl ska blandas in på gårdsnivå, behöver anläggningen kontrolleras och godkännas av Jordbruksverket. Siloanläggningen ska besiktigas en gång per år enligt salmonellakontrollbestämmelserna.

Många utgångshål till veranda och betet minskar stressen i hönsflocken. Foto Lena Larsson

De vanligaste grovfodren är ensilage, hö, bete eller rotfrukter, som du ska ge hönsen i fri tillgång. Det är viktigt att planera grovfoderhanteringen både i och utanför huset. Under vegetationsperioden ska betet vara en del av hönornas foderintag. Vid behov får det kompletteras med tillfört färskt grovfoder.

Byggnader och gödselhantering

Om du planerar för mer än 500 värphöns behöver du ansöka om förprovning hos länsstyrelsen. Det är en kontroll på att planeringen följer djurskyddslagen, den ska följas även i mindre besättningar. Antalet djur får högst vara 3000 värphöns per avdelning och enligt KRAV:s regler gäller dessutom att du får ha högst 18 000 djur per byggnad. Det är godkänt att skilja avdelningar åt med nätvägg. Fjäderfäns inomhusyta ska till minst en tredjedel utgöras av ströbädd. Djurtätheten får inte överstiga 6 höns per kvadratmeter tillgänglig yta. Med tillgänglig yta menas våningsplan med gödseluppsamling och fast golv med strö.

Ytan i värpredena får inte räknas som tillgänglig area. Efter den 1 januari 2025 får inte ytan i verandan längre räknas som tillgänglig area. Vid ständig tillgång till en så kallad utomhustillbyggnad, dag och natt, får ytan däremot räknas in som tillgänglig area. Detta förutsatt att utomhustillbyggnaden är isolerad på ett sådant sätt att klimatet där inte är detsamma som utomhusklimatet. Ventilation och isolering är viktigt för att få bra klimat och luftkvalitet i höns huset.

Trafiken på gården behöver planeras så att det fungerar med in och utlastning av ägg, höns, gödsel med mera. Tänk också på smittskyddet. Gårdsvägar ska inte passera genom hönsens rastgård.

Skötsellagen reglerar gödselmängd per areal enhet, för ekologiska höns krävs en spridningsareal på 1 hektar per 100 höns, om produktionen omfattar mer än 1000 höns. Det behövs en gödselplatta för gödselagring. Gödsel från ekologisk djurhållning ska spridas på ekologiskt odlad mark. Om du inte har egen mark behöver du ha ett spridningsavtal med en ekologisk växtodlare.

Fönsterluckorna på stallet gör det möjligt att reglera ljusinsläppet. Foto Lena Larsson

Du kan få goda råd

När du väljer att starta äggproduktion är det bra att göra studiebesök hos ekologiska äggproducenter med liknande upplägg och storlek som du planerar. Gå kurser och diskutera med rådgivare. Föreningen för ekologisk fjäderfäproduktion och branschorganisationen Svenska Ägg anordnar utbildningar och tillhandahåller information och rådgivning (www.svenskaagg.se). Du kan också få råd om ekologisk produktion via Länsstyrelsen eller Hushållningssällskapet i ditt län.

Mer information

- På www.jordbruksverket.se hittar du information och EU:s regler om ekologisk produktion. Där hittar du även en digital kurs i Ekologisk äggproduktion.
- Nationella riktlinjer finns på www.eko-fakta.se
- Information om certifiering av ekologisk produktion: Kiwa Certification AB, SMAK Certifiering AB och HS Certifiering AB.
- KRAV:s regler finns på www.krav.se
- På www.lansstyrelsen.se finns länk för registrering av primärproduktion och foderproduktion samt information om förprovning.
- På www.jordbruksverket.se kan du registrera dig som fodertillverkare.

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025. JO23:9

Omslagsfoto: Åsa Odelros